

**ПОТЕКЛО, АДАПТАЦИЈА И СЕМАНТИКА
НА ТУРСКИОТ СУФИКС -ди/-ти
/-DI/ (-dɪ, -di, -du, -d̥ü, -tɪ, -ti, -tu, -tü) ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

Апстракт

Македонскиот и турскиот народ живееле заедно пет века и влијанието на турскиот јазик врз македонскиот јазик е големо. Турскиот јазик влијаел врз морфологијата на македонскиот јазик. Влијанието на турскиот јазик врз морфолошкиот систем на македонскиот јазик се гледа особено во внесување на нови суфикси како што е -ди/-ти /-DI/ (-dɪ, -di, -du, -d̥ü, -tɪ, -ti, -tu, -tü). Пр. бегендиса, бојадиса, шашардиса, сакалдисува, ујдисува и сл. Во овој труд ќе се анализираат потеклото, адаптацијата и семантиката на турскиот суфикс -ди/ти (-dɪ, -di, -du, -d̥ü, -tɪ, -ti, -tu, -tü) во турскиот и во македонскиот јазик.

Клучни зборови: *македонски, турски, турски суфикс -ди/-ти, семантика*

Marija LEONTIK²

**ORIGIN, ADAPTATION AND SEMANTICS
OF THE TURKISH SUFFIX -ди/-ти /-DI / (-dɪ, -di, -du, -d̥ü)
IN THE MACEDONIAN LANGUAGE**

Abstract

Macedonian and Turkish people had lived together for five centuries and Turkish influence on the Macedonian language is enormous. The Turkish language has greatly influenced the Macedonian morphology. The influence of the Turkish on the morphological system of the Macedonian language is particularly evident in the introduction of new suffixes like -ди/-ти /-DI/ (-dɪ, -di, -du, -d̥ü, -tɪ, -ti, -tu, -tü). For ex. бегендиса, бојадиса, шашардиса, сакалдисува, ујдисува and so on. In this study I shall discuss the origin, adaptation and the semantic properties of the Turkish suffix -ди/-ти /-DI/ in the Macedonian language.

Key words: *Macedonian language, Turkish language, Turkish suffix -di/-mu, semantics of -di/-mu.*

¹ Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

² Faculty of Philology, Goce Delcev University – Stip

I. Вовед

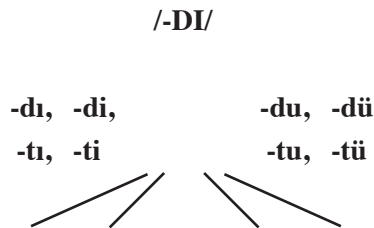
Во текот на неколкувековниот јазичен контакт на македонскиот со турскиот јазик навлегувањето на турските суфикси се одвивало паралелно со навлегувањето на турските лексички заемки. Општопознато е дека јазичите во контакт најбрзо ги примаат и најдолго ги чуваат лексичките заемки, а најтешко ги примаат и најбргу ги губат морфолошките заемки во својот јазичен систем. Од овој аспект е интересно влијанието на турскиот јазик на глаголите во македонскиот јазик преку суфиксот -ди/ти.

II. Потекло на турскиот суфикс -ди/-ти /-DI/ (-d₁, -d_i, -d_u, -d_ü, -t₁, -t_i, -t_u, t_ü) и негова адаптација во македонскиот јазик

1. Потекло на турскиот суфикс -ди/-ти /-DI/

Турскиот суфикс -ди/-ти /-DI/ (-d₁, -d_i, -d_u, -d_ü, -t₁, -t_i, -t_u, -t_ü) е стар суфикс што покажува голема продуктивност при образување на глаголи што изразуваат дејство во минато определено свршено време.

Поради природата на вокалите кои се тесни во овој суфикс (/ɪ/, /i/, /u/, /ü/) и консонантите кои имаат свој звучен и беззвучен пар (/d/, /t/), овој суфикс во современиот турски јазик се јавува со следниве осум варијанти: -d₁, -d_i, -d_u, -d_ü, -t₁, -t_i, -t_u, -t_ü.

Овие суфиксни варијанти во турскиот јазик се додаваат на коренот или основата на зборот според вокална и консонантска хармонија. Според големата вокална хармонија, ако во последниот слог од коренот или основата се наоѓаат меките вокали /e/, /i/, /ö/, /ü/, се додаваат варијантите -d_i, -d_ü, -t_i, -t_ü (пр. *çekt_i*: повлече; *çizd_i*: нацрта; *dönd_ü*: врати; *düşt_ü*: падна), а доколку во последниот слог се присутни тврдите вокали /a/, /ı/, /o/, /u/, се користат варијантите -d₁, -d_u, -t₁, -t_u (пр. *ka₁nad₁*: зовре; *ıs₁tt₁*: стопли; *doy₁du*: најаде; *yutt₁*: голтна). Според малата вокална хармонија, ако во последниот слог од основата ги има меките вокали /e/, /i/ се додаваат суфиксните варијанти -d_i, -t_i (пр. *geld_i*: дојде; *gitt_i*: отиде), доколку во последниот слог се наоѓаат вокалите /ü/, /ö/ се користат варијантите -d_ü, -t_ü (пр. *güld_ü*: се насмеа; *dökt_ü*: истури), доколку во последниот слог ги има вокалите /a/, /ı/ се применуваат варијантите -d₁, -t₁ (пр. *kald₁*: остана; *bikt₁*: му здодеа), а доколку во последниот слог ги има вокалите /o/, /u/ следат варијантите

-du, -tu (пр. *doldu*: се наполни; *kustu*: поврати). Според консонантската хармонија, доколку коренот или основата завршуваат со звучен консонант (/b/, /c/, /d/, /g/, /j/, /v/, /z/) и сонант (/l/, /m/, /n/, /r/, /y/, /ğ/) се додаваат варијантите -di, -di, -du, -dū што почнуваат со консонантот /d/ (пр. *geddi*: продупчи; *civdi*: отскокна; *yazdi*: напиша; *buldu*: пронајде; *umdu*: очекува; *söndii*: згасна; *oturdu*: седна; *uydu*: приспособи; *yağdi*: заврна), а доколку основата завршува со безвучен консонант (/p/, /ç/, /t/, /k/, /ş/, /f/, /s/, /h/) се користат аломорфите -ti, -ti, -tu, -tū што имаат иницијално /t/ (пр. *öptii*: бакна; *ölçtii*: измери; *unuttu*: заборава; *bakti*: погледна; *piştii*: испече; *sustu*: замолкна).

Според туркологот Мухарем Ергин (1998: 298-299), овој суфикс во старотурскиот јазик ги имал варијантите -di, -di, -ti, -ti. Во староанадолскиот турски јазик најмногу се употребувале варијантите -di, -di, а понекогаш варијантите -ti, ti. Другите варијанти на овој суфикс (-du, -dū, -tu, -tū) се развиле во османско-турскиот јазик, кога редовно почнале да се применуваат вокалната и консонантската хармонија, но се утврдиле дури при крајот на овој период. Денес во современиот турски јазик се користат сите осум варијанти на овој суфикс кои се утврдиле во османско-турскиот јазик.

Иако во османско-турскиот јазик, во периодот кога се презеле турцизмите, постоеле осумте суфиксни варијанти, при преземањето во македонскиот јазик се сретнуваат само две варијанти: -di (-ди) и -ti (ти).

Во македонскиот јазик се сретнуваат лексички заемки со скратените изворни варијанти -ди/-ти во помал број. Лексичките заемки со изворниот суфикс се покарактеристични за архаизмите и се сретнуваат во неколку примери како што се: *се азди*, *битти*, *се избербати* и слично.

Изворните варијанти -ди/-ти се адаптирале со поврзување со разновидни суфикси во македонскиот јазик, при што се добиле хибридни полиморфемни суфикси што се најприсутни во стандардниот македонски јазик.

2. Адаптација на турскиот суфикс -ди/-ти /-DI/ во македонскиот јазик

На почетокот во македонскиот јазик навлегувале лексички заемки со изворни варијанти на суфиксот -ди/-ти. Како што овие лексеми станувале популарни и си го утврдувале своето место во лексичкиот фонд на македонскиот јазик, паралелно од страна на народот доживувале адаптација.

Адаптацијата на турскиот суфикс -ди/-ти (-di, -di, -du, -dū, -ti, -ti, -tu, -tū) во македонскиот јазик се правела со поврзување со суфикси во македонскиот јазик, при што се добивале хибридни полиморфемни суфикси коишто придонесле овие суфикси да опстанат во македонскиот јазик. При создавањето на овие полиморфемни суфикси се јавиле неколку варијанти затоа што македонскиот јазик не бил нормиран. По стандардизацијата на македонскиот јазик сите тие варијанти останале во дијалектите, разговорниот јазик и народното творештво, а во современиот македонски јазик се стандардизирале. Сепак, должни сме да

укажеме дека и овие стандардизирани форми во пишаниот литературен јазик сè помалку се употребуваат, а почесто се применуваат во разговорниот јазик и во дијалектите.

2.1. Адаптација на турскиот суфикс -ди/-ти (-di, -di, -du, -dū, -ti, -ti, -tu, -tū) во македонскиот јазик за изразување на минато определено свршено време: Изворната варијанта -ди/-ти се адаптирала со поврзување со грчкиот суфикс -са, при што се добил хибридниот суфикс -диса/-тиса. Овој хибриден суфикс е најприсутен во стандардниот македонски јазик и влијаел на опстанувањето и одржувањето на лексемите со овој суфикс во македонскиот јазик (пр. *бајалдиса*).

Во стандардизираниот македонски јазик е прифатено следново: доколку коренот или основата завршуваат на самогласка (/a/, /e/, /i/, /o/, /y/) , звучна согласка (/b/, /v/, /g/, /d/, /f/, /z/, /s/, /c/) или сонант (/j/, /l/, /љ/, /m/, /n/, /њ/, /p/) да се употреби звучната варијанта -ди (пр. *бојадиса*, *боздиса*, *далдиса*), а доколку коренот или основата завршуваат со безвучна согласка (/t/, /ф/, /к/, /г/, /ќ/, /ш/, /с/, /ц/, /ч/, /х/) да се примени безвучната варијанта -ти (пр. *шаитиса*). Во литературниот македонски јазик најголемиот број именки со суфиксот -ди/-ти се градени според овој принцип.

Но во разговорниот јазик и во дијалектите се забележуваат отстапувања што се изразуваат како обопштување на варијантата -диса/-тиса.

Обопштувањето на варијантата -диса се реализира со асимилација на безвучната согласка на која завршува коренот или основата (пр. *меракдиса* < мерак + диса). Но при обопштување на варијантата -диса се јавуваат најмалку прифатливи примери поради отсуство на едначење по звучност. Бројот на ваквите примери е многу мал.

Обопштувањето на варијантата -тиса реално би било да се очекува да се реализира со асимилација на звучната согласка на која завршува коренот или основата, но во нашиот материјал не најдовме на такви примери. Обопштување на варијантата -тиса во нашиот материјал се јавува кај единечни примери кај кои коренот или основата, кога завршуваат на вокал, ја добиваат варијантата -тиса (пр. *денетиса*).

Полиморфемниот суфикс -диса/-тиса ги има следниве варијанти кои се создале како резултат на скратените или адаптираните варијанти:

- **Полиморфемниот суфикс -диса** е адаптирана варијанта на турскиот суфикс -ди што се користи во литературнојазичната норма. Пр. *бегендиса*, *боздиса*, *бојадиса*, *даврандиса*, *далдиса*, *кајдиса*, *ујдиса*, *шашардиса* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -дисе** е видоизменета форма на адаптираната варијанта -диса што се користи најчесто во дијалектите. Пр. *ашладисе*, *даврандисе*, *далдисе*, *кабјардисе*, *кавјардисе*, *кајдисе*, *кандардисе*, *каплјадисе*, *качјардисе* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -тиса** е адаптирана варијанта на турскиот суфикс -ти што се користи во литературнојазичната норма. Пр. *алаитиса*,

апсетиса, бактиса, бастиса, битиса, денетиса, диктиса, шаитиса и сл.

- **Полиморфемниот суфикс -тисе** е видоизменета форма на адаптираната варијанта -тиса што се користи најчесто во дијалектите. Пр. *куноштисе* и сл.

2.2. Адаптација на турскиот суфикс -ди/-ти (-di, -di, -du, -dū, -ti, -ti, -tu, tū) во македонскиот јазик за изразување на минато определено несвршено време: Изворната варијанта -ди во најголем број примери се адаптирала со поврзување со грчкиот суфикс -са и словенскиот суфикс -ува, кој е еден од суфиксите за градење на несвршени глаголи, при што се добил хибридниот суфикс -дисува. Само во неколку примери изворната варијанта -ди се адаптирала со поврзување со грчкиот суфикс -са и словенскиот суфикс -ва, кој е исто така суфикс за градење на несвршени глаголи при што се добил хибридниот суфикс -дисава. Хибридниот суфикс -дисува е најприсутен во стандардниот македонски јазик и влијаеше на опстанувањето и одржувањето на лексемите со овој суфикс во македонскиот јазик (пр. *бајалдисува*).

Полиморфемните суфикси -дисува и -дисава ги имаат следниве варијанти кои се создале како резултат на скратените или адаптираните варијанти:

- **Полиморфемниот суфикс -дисава** е адаптирана варијанта на турскиот суфикс -ди што се користи во литературнојазичната норма, но се сретнува во многу мал број примери. Пр. *ујдисава* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -дйсава** е видоизменета форма на адаптираната варијанта -дисава што во ограничен број се сретнува во дијалектите. Пр. *каздйсава* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -дишава** е видоизменета форма на адаптираната варијанта -дисава што во ограничен број се сретнува во народното творештво. Пр. *бендишава* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -дисва** е скратена форма на адаптираната варијанта -дисува или -дисава што се користи најчесто во дијалектите. Пр. *аздисва, кевѐрдисва, сајдисва, удисва, бојадисва* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -дисува** е адаптирана варијанта на турскиот суфикс -ди што се користи во литературнојазичната норма. Пр. *аздисува, бајалдисува, бендисува, боздисува, бојадисува, далдисува, казандисува* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -тисува** е адаптирана варијанта на турскиот суфикс -ти што се користи во литературнојазичната норма. Пр. *бактисува, бастисува, битисува, кунуштисува, раатисува, саклетисува* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -дисуве** е видоизменета форма на адаптираната варијанта -дисува што се користи најчесто во дијалектите. Пр. *аздисуве, ашладисуве, бислидисуве, бујурдисуве, кйскандисуве, докундисуве* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -тисуве** е видоизменета форма на адаптираната варијанта -тисува што се користи најчесто во дијалектите. Пр. *бйстисуве,*

раатисуве и сл.

- **Полиморфемниот суфикс -дисуе** е скратена форма на видоизменетата форма -дисуве што се користи најчесто во дијалектите. Пр. *аздисуе*, *мерендисуе* и сл.
- **Полиморфемниот суфикс -тисуе** е скратена форма на видоизменетата форма -тисуве што се користи најчесто во дијалектите. Пр. *алашитисуе*, *батисуе*, *саитисуе* и сл.

III. Семантика на турскиот суфикс -ди/-ти /-DI/ во турскиот и во македонскиот јазик

Суфиксот -ди/-ти (-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, tü) во турскиот јазик главно означува дека дејството на глаголот се извршило пред моментот на зборување и дека говорителот како сведок сигурно знае дека дејството е завршено. Со овој суфикс во турскиот јазик се гради минато определено свршено време (*belirli geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman*).

При навлегувањето во македонскиот јазик, турскиот суфикс -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü се утврдил само со варијантите -ди/-ти, кои кај еден дел примери ја задржале истата функција, но воедно кај друг дел примери добиле и специфични функции.

Турскиот суфикс -ди/-ти во македонскиот јазик се адаптирал со одреден број суфикси кои го заокружуваат значењето или даваат дополнително значење. Значи, кај сите турцизми со суфиксот -ди/-ти глаголот нема значење на минато определено свршено време. Турцизмот со суфиксот -ди/-ти го задржува ова значење доколку при адаптацијата добил дополнителен суфикс за минато определено свршено време, но ако при адаптацијата добил дополнителен суфикс за минато определено несвршено време, тогаш глаголот доживува промена и означува минато определено несвршено време.

Турцизмите со суфиксот -ди/-ти што го добиваат суфиксот -са, -се означуваат свршени глаголи, а во однос на семантиката развиваат специфични нијанси, како што се: изврши дејство што е означено со основата (пр. се ашладиса); изврши дејство со помош на тоа што е означено со основата (пр. се бојадиса); направи некој или нешто да добие обележје означено со основата (пр. кабардиса); стане тоа, добие особина на тоа што е означено со основата (пр. се шеќердиса); го добие, го пројави тоа што е означено со основата (пр. леќедиса); се доведе во состојба во врска со значењето на основата (пр. назландиса); се најде во состојбата означена со основата (пр. сакалдиса).

Турцизмите со суфиксот -ди/-ти што го добиваат суфиксот -ува означуваат несвршени глаголи, а во однос на семантиката развиваат специфични нијанси, како што се: извршува дејство што е означено со основата (пр. капладисува); извршува дејство со помош на тоа што е означено со основата (пр. се

бојадисува); прави некој или нешто да добие обележје означено со основата (пр. чурудисува); станува тоа, добива особина на тоа што е означено со основата (пр. шеќердисува (се)); го добива, го пројавува тоа што е означено со основата (пр. сѝ куветлиндисува); се доведува во состојба во врска со значењето на основата (пр. се раатисува); се наоѓа во состојбата означена со основата (пр. еглендисува).

IV. Осамостојување на турскиот суфикс -ди/-ти /-DI/ од лексичките заемки во македонскиот јазик

1. Турски лексички заемки образувани со суфиксот -ди/-ти /-DI/ кои влијаеле на осамостојувањето на турските суфикси од лексичките заемки во македонскиот јазик

Во македонскиот јазик од турскиот јазик како лексички заемки се навлезени голем број глаголи образувани со суфиксот -ди/-ти. Многубројните и разновидни лексички заемки со суфиксот -ди/-ти влијаеле на негово осамостојување во македонскиот јазик. За суфиксот -ди/-ти е карактеристично што во сите примери се јавува со адаптираните варијанти за минато определено свршено време и минато определено несвршено време, а тие влијаеле и на осамостојувањето на овој турски суфикс во македонскиот јазик.

1.1. Адаптирани турски лексички заемки образувани со суфиксот -ди/-ти (-di, -di, -du, -dū, -ti, -ti, -tu, -tü) кои изразуваат минато определено свршено време: се глаголи кои често се сретнуваат во разговорниот јазик, дијалектите и во народното творештво. Такви се глаголите: *аздиса (се)* < тур. *azdı*; *азирдѝса (си)* < тур. (h)azır(la)dı; *алаштиса (се)* < тур. *alıştı*; *апсетиса* < тур. (h)apsetti; *артиса* < тур. *arttı*; *аршладѝса* < тур. *aşıladı*; *аишладиса (се)* < тур. *aş(ı)ladı*; *бајалдиса* < тур. *bayıldı*; *бакардиса* < тур. *bakır(la)ştı*; *боктиса (се)* < тур. *bıktı*; *бастиса* < тур. *bastı*; *батиса* < тур. *battı*; *батрдиса* < тур. *batırdı*; *баишладиса* < тур. *ba(ğ)ısladı*; *бегендиса* < тур. *be(ğe)ndi*; *бездиса (се)* < тур. *bezdi*; *битиса (се)*, *биттиса* < тур. *bitti*; *боздиса* < тур. *bozdu*; *бојадиса (се)* < тур. *boyadı*; *бѝрѝштѝсе* < тур. *barıştı*; *даврандиса (си)* < тур. *davrandı*; *далдиса* < тур. *daldı*; *дандисат* < тур. *da(da)ndı*; *дејдиса* < тур. *geldi*; *денедиса* < тур. *denedi*; *диктиса* < тур. *dikti*; *доандиса* < тур. *dayandı*; *докундиса* < тур. *dokundu*; *дуздиса (се)* < тур. *düzdü*; *дујдиса (се)* < тур. *duydu*; *ѓувендиса* < тур. *güvendi*; *зантисат* < тур. *zap(tet)ti*; *избербати (се)* < тур. *berbattı*; *илиндиса* < тур. *e(ğ)lendi*; *имрендиса (се)* < тур. *imrendi*; *испатландиса (сѝ)* < тур. *ispatladı*; *исчакардѝса* < тур. *çıkardı*; *јантирдиса* < тур. *yaptırdı*; *јарадиса* < тур. *yaradı*; *јурудиса* < тур. *yürüdü*; *кабардиса* < тур. *kabardı*; *каврадиса* < тур. *kıvradı*; *казандиса* < тур. *kazandı*; *каздиса (се)*, *кѝздиса* < тур. *kızdı*; *кајдиса* < тур. *kıydı*; *кандардиса* < тур. *kandırdı*; *кандиса (се)* < тур. *kandı*; *каноштиса* < тур. *konuştı*; *капладиса* < тур. *kapladı*; *каптиса (се)* < тур. *kaptı*; *каскандиса* < тур. *kıskandı*;

катандиса < тур. kat(l)andı; *кондиса (се)* < тур. konu; *конушитиса (се)* < тур. konuştı; *коптиса* < тур. koptu; *крктиса* < тур. kırktı; *кулундрисе* < тур. kullandı; *куношитисе (си)* < тур. konuştı; *курдиса (се)* < тур. kurdu; *куџ'акладиса (сџ)* < тур. kucakladı; *кавџрдисе* < тур. kavurdu; *качџрдисе* < тур. kaşırđı; *лекедиса* < тур. leke(len)di; *меракдиса* < тур. merak(lan)dı; *назландиса* < тур. nazlandı; *н'емладџ (са)* < тур. nemlendi; *нишандиса* < тур. nişan(lan)dı; *откуртули(се)* < тур. kurtuldu; *раатиса (се)* < тур. ra(h)at(la)dı; *сајдиса* < тур. saydı; *сакалдиса* < тур. sıkıldı; *салдиса* < тур. saldı; *сардиса* < тур. sardı; *сашитиса* < тур. şaştı; *севдиса* < тур. sevdi; *сиктердиса* < тур. siktirdi; *соклетисат* < тур. sıkıldı; *сурдиса* < тур. sür(dür)dü; *танадиса* < тур. tanıdı; *тептиса* < тур. tepti; *кефледиса (се)* < тур. ke(yi)fle(n)di; *узатиса* < тур. uzattı; *узундисат* < тур. uzun(laş)tı; *ујдиса (се)* < тур. uydu; *ал'андиса (се)* < тур. alındı; *чактиса (се)* < тур. çaktı; *чалдиса (се)* < тур. çaldı; *чурудиса* < тур. çürüdü; *шашардиса (се)* < тур. şaşırdı; *шашитиса (се)* < тур. şaştı; *шекердиса (се)* < тур. şeker(len)di и др.

1.2. Адаптирани турски лексички заемки образувани со суфиксот -ди/-ти (-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü) кои изразуваат минато определено несвршено време: се глаголи кои се сретнуваат во разговорниот јазик, дијалектите и во народното творештво. Такви се глаголите: *аздисува* < тур. azdı; *алашитисџе* < тур. alıştı; *артирисува* < тур. arttı; *ашиладисува* < тур. aş(ı)ladı; *ашиџрдисуве* < тур. aşırđı; *бајалдисува* < тур. bayıldı; *бактисува (се)* < тур. bıktı; *бастисува* < тур. bastı; *батџсува* < тур. battı; *башиладисува* < тур. ba(ğ)ışladı; *бендисува (се)* < тур. be(ğ)endi; *бислидџсуве* < тур. besledi; *битисува (се)* < тур. bitti; *боздисува (се)* < тур. bozdu; *бојадисува (се)* < тур. boyadı; *бујурдџсуве* < тур. buyurdu; *батџрдџсуве* < тур. batırđı; *гичиндџсуве* < тур. geçindi; *далдисува* < тур. daldı; *дандисува* < тур. da(da)ndı; *дџкундџсува* < тур. dokundu; *дуздџсуве (сџ)* < тур. düzdü; *дујдисува (се)* < тур. duydu; *дџврџндџсуве* < тур. davrandı; *еглендисува* < тур. eğlendi; *зурлудџсуве (сџ)* < тур. zorla(n)dı; *ил'џндџсуве (сџ)* < тур. eğlendi; *кабардисува* < тур. kabardı; *каврадисува* < тур. kıvradı; *казандисува* < тур. kazandı; *каздисува* < тур. kızdı; *кајдисува* < тур. kıydı; *калдисува* < тур. kaldı; *кандардисува* < тур. kandırđı; *кандисува (се)* < тур. kandı; *капладисува* < тур. karladı; *каскандисува* < тур. kıskandı; *кахџрландисува (са)* < тур. kahırlandı; *кевџрдисва* < тур. kıvrıdı; *куветлиндџсува (сџ)* < тур. kuvvetlendi; *кулундрџсуве* < тур. kullandı; *кундџсува* < тур. konu; *конушитисува* < тур. konuştı; *курдисува (се)* < тур. kurdu; *курулдџсуве* < тур. kuruldu; *каврадисува* < тур. kavurdu; *качџшитџсува* < тур. kaşıştı; *лекедисува* < тур. lekelendi; *мерендисџе (се)* < тур. mera(kla)ndı; *назландисува* < тур. nazlandı; *нишандисува* < тур. nişan(lan)dı; *раатисува* < тур. ra(h)at(la)dı; *сајдисува* < тур. saydı; *сакалдисува (се)* < тур. sıkıldı; *салдисува* < тур. saldı; *сардисува* < тур. sardı; *сашитисува (се)* < тур. şaştı; *сиктердисува* < тур. siktirdi; *сџндџрдџсуве* < тур. usandı; *кевердисва* < тур. kıvrıdı; *удисва* < тур. uydu; *ујдисава* < тур. uydu; *чактисува (се)* < тур. çaktı;

чалдисува (*ce*) < тур. çaldı; *чурудисува* < тур. çürüdü; *ч'ктисуве* < тур. çaktı; *шашардисува* (*ce*) < тур. şaşırdı; *шаитисува* (*ce*) < тур. şaştı и др.

2. Осамостојување на суфиксот -ди/-ти /-DI/ од лексичките заемки со негово додавање на зборови во македонскиот јазик

Осамостојувањето на турските суфикси во македонскиот јазик е многу покарактеристично за суфиксите кои градат именки и придавки, но во мал број примери се забележува осамостојување и на турскиот суфикс -ди/-ти кој гради глаголи.

Во нашиот корпус забележавме дека осамостоениот суфикс -ди/-ти со додавање на зборови во македонскиот јазик гради свршени глаголи, а не наидовме на примери каде што гради несвршени глаголи.

Осамостоениот суфиксот -ди/-ти успеал да ги изгради следниве свршени глаголи: *јуруштиса* < им. јуруш + анал. суф. -тиса; *кардиса* < гл. кар(а) + анал. суф. -диса; *кџткџдџса* < им. кџткџ + анал. суф. -диса; *тевнадиса* (*ce*) < им. тевна + анал. суф. -диса и др.

3. Осамостојување на суфиксот -ди/-ти /-DI/ (-di, -di, -du, -dū, -ti, -ti, -tu, -tū) од лексичките заемки со негово додавање на турцизми

Во македонскиот јазик се забележува во мал обем осамостојување на суфиксот -ди/-ти со негово додавање на зборови од македонско потекло по пат на аналогија, но и на зборови од турско потекло со што се добиваат форми какви што не можат да се најдат во турскиот јазик.

Овој суфикс додаден на турски зборови по пат на аналогија пак гради глаголи со истото значење, иако честопати за истиот поим веќе има постоен збор и во македонскиот и во турскиот јазик. Ова може да го илустрираме преку лексемата *гајледиса* (*ce*) со значење „се грижи”, што ја има создадено македонскиот народ со додавање на турскиот суфикс -ди/-ти на турскиот збор *гајле* (*gaile*: грижа), иако за истиот поим во македонскиот јазик постои зборот *грижи* (*ce*).

Во нашиот корпус забележавме дека осамостоениот суфикс -ди/-ти во македонскиот јазик со додавање на турцизми успеал да изгради и свршени и несвршени глаголи.

Суфиксот -ди/-ти по пат на аналогија ги гради следниве свршени глаголи: *гајледиса* (*ce*), *загајледиса* (*ce*) < тур. им. *gaile*: грижа + анал. суф. -диса/-дџсе; *дамладиса*, *дџмладџсе* < тур. им. *damla*: срцев удар + анал. суф. -диса/-дџсе; *зиандџса* < тур. им. *zi(y)an*: штета + анал. суф. -диса; *јаландиса* < тур. им. *yalan*: лага + анал. суф. -диса; *сургундиса* < тур. гл. *sürgün*: прогоненик + анал. суф. -диса и др.

Суфиксот -ди/-ти по пат на аналогија ги гради следниве несвршени глаголи: *гајледисува* (*ce*) < тур. им. *gaile*: грижа + анал. суф. -дисува; *дамладисува* < тур. им. *damla*: срцев удар + анал. суф. -дисува и др.

V. Заклучок

Во историскиот развој на македонскиот јазик се навлезени бројни турски лексички заемки со турскиот суфикс -ди/-ти /-DI/.

До стандардизацијата на македонскиот јазик суфиксот -ди/-ти се јавува со варијантите -диса, -дисе, -тиса, -тисе, -дисава, -диџава, -дишава, -дисва, -дисува, -тисува, -дисуве, -тисуве, -дисуе, -тисуе. Овој суфикс во стандардизираниот македонски јазик се унифицира во суфиксот -диса/-тиса за изразување минато определено свршено време и во суфиксот -дисува за изразување минато определено несвршено време. Другите форми можат да се сретнат во македонските дијалекти.

Овој суфикс е важен бидејќи влијаел во прецизирањето на значењето на минато определено време и на минато неопределено време во македонскиот, во бугарскиот и во албанскиот јазик.

Библиографија

- [1] Ахмед, Октај (2008). *Вовед во морфологија на турскиот јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- [2] Ergin, Muharrem (1988). *Türk Dil Bilgisi*. Istanbul: Bayrak Yayınları.
- [3] Čaušević, Ekrem (1996). *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska svečilišna naklada.
- [4] Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [5] Leontik, Mariya (2014). *Temel Türkçe Dil Bilgisi*. Skopje.
- [6] Настева, Јашар Оливера (2001). *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје.